

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра філософії

06-07-133

Методичні вказівки та плани
семінарських занять з дисципліни «Етика і естетика»
для студентів всіх напрямів підготовки НУВГП
денної форми навчання

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Рекомендовано до
друку науково-
методичною радою
протокол № _____
від «___» _____ 2013 р.

РІВНЕ 2013

Методичні вказівки та плани семінарських занять з дисципліни «Етика і естетика» для студентів всіх напрямів підготовки НУВГП денної форми навчання / Наконечна О.П., Залужна А.Є. – Рівне: НУВГП, 2013. – 46 с.

Упорядники: О.П. Наконечна, докт.філос.наук., проф.
А.Є. Залужна, докт.філос.наук, доц.

Відповідальний за випуск: О.П.Наконечна, докт. філос. наук,
проф., зав. кафедри філософії

Зміст

Вступ.....	3
1. Методичні поради при підготовці до семінарських занять.....	4
2. Методи оцінювання знань.....	5
3. Розподіл балів, що отримують студенти.....	6
4. Структура навчальної дисципліни.....	7
5. Тематичний зміст семінарських занять.....	7
6. Плани семінарських занять.....	8
7. Тематика рефератів.....	29
8. Самостійна робота студентів.....	30
9. Питання до змістового модуля 1. Етика в системі духовної культури суспільства.....	32
10. Питання до змістового модуля 2. Естетика: предмет і роль в культурі.....	37
11. Література.....	43

© Наконечна О.П.,
Залужна А.Є., 2013
© НУВГП, 2013

Вступ

Шановні студенти!

Актуальні запити і тенденції нашого сьогодення спонукають до осмислення ціннісних витоків людського буття та утвердження їх в індивідуальному житті молоді. Важливого значення у цьому контексті набуває вивчення дисципліни “Етика і естетика”, яка спрямована на осмислення реальних морально-естетичних проблем, що існують у нашому суспільстві. Етичні та естетичні ідеї розглядаються в їхньому загальнокультурному й світоглядному контексті, з наголошенням на їх істотній ролі у формуванні морально-естетичної культури особистості.

Метою вивчення дисципліни “Етика і естетика” є ознайомлення із нормативно-ціннісними засадами етики і естетики, із роллю етичного та естетичного чинників у людській життєдіяльності й світовідношенні та формуванні навичок всебічного аналізу та успішного вирішення морально-естетичних проблем.

Запропонована методична розробка покликана допомогти Вам в освоєнні дисципліни “Етика і естетика”, поглибивши інтерес до морально-естетичних проблем сучасного життя, особливостей моральної регуляції людської поведінки та естетичної взаємодії людини із світом, та полегшити засвоєння програмного матеріалу й сприяти виробленню вмінь практичного застосування набутих знань.

Завданням вивчення дисципліни є: набуття знань у галузі етики та естетики як засобу орієнтації індивіда у складних умовах суспільного життя. Студент, вивчаючи дисципліну „Етика і естетика”, повинен **знати**:

- основні поняття, напрями і проблеми етики та естетики як філософських наук в їх історії та на сучасному етапі розвитку;
- морально-естетичні засади суспільного життя, специфіку морально-естетичної регуляції людської поведінки;
- природу мистецтва і особливості його функціонування в культурі і людській життєдіяльності;
- основні принципи прикладної етики, ділового етикету, професійної етики.

Уміти:

- опираючись на навички філософсько-етичної рефлексії, аналізувати сучасні проблеми соціальної, професійної та індивідуальної життєдіяльності;
- виявляти розмаїття форм міжособистісного спілкування та реалізовувати їх у мовно-комунікативній практиці;
- застосовувати основні принципи нормативної етики, ділового етикету, професійної етики для вирішення моральних конфліктів у соціальній сфері;
- володіти системою естетичних категорій та навичками художньо-образного способу осягнення світу;
- аналізувати видову специфіку мистецтва й особливості її функціонування у культурі;
- реферувати філософсько-етичні та філософсько-естетичні тексти і розуміти їх морально-естетичний зміст;
- перетворювати набуті знання на елемент етичного та естетичного виховання й становлення власної особистості і професійної культури.

Методичні поради при підготовці до семінарських занять:

Семінарські заняття є важливою формою оволодіння студентами необхідними знаннями з дисципліни “Етика і естетика”. Студент готується до семінару на основі поданого плану, використовуючи як базову, так і допоміжну літературу.

Для можливості самостійної перевірки засвоєних знань за темами занять подаються контрольні питання, вправи, тести і проблемні завдання різних груп складності. До перевірочних завдань першої групи складності належать достатньо прості запитання і вправи, які полягають у виборі правильних лаконічних відповідей щодо визначень, понять, авторів запропонованих праць або концепцій. Друга – середня група складності, вимагає формулювання відповідних визначень, змісту різноманітних підходів до морально-естетичних явищ, вміння подати коротку характеристику тієї чи іншої етичної або естетичної концепції. Третя група складності – найвища, що містить проблемні завдання і вправи, відповіді на які

повинні з'ясувати здатність до поглибленого аналізу засвоєного навчального матеріалу, порівняння різних етичних та естетичних концепцій та теорій, положень і принципів.

Упродовж вивчення дисципліни, окрім достатнього освоєння поданих тем, винесених на семінарські заняття, студент має освоїти зміст проблем, винесених на самостійне освоєння (див. с. 30-31), а також виконувати **індивідуальні завдання** в тій чи іншій формі:

- виступ із доповіддю;
- розгорнена відповідь на проблемне питання;
- організація диспути за вибраною проблемою;
- реферування творів сучасних авторів із морально-естетичної проблематики;
- есе за морально-естетичною проблематикою;
- реферат.

Методи оцінювання знань

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовуються такі методи оцінювання знань:

- письмовий зріз знань, на який виноситься зміст етичних та естетичних категорій, проблемні завдання першого та другого рівня складності, тестові завдання;
  - доповідь на семінарському занятті;
  - усна відповідь на запропоноване питання;
  - доповнення;
  - участь в дискусії на семінарському занятті;
  - поточне тестування після вивчення кожного змістовного модуля;
  - опрацювання першоджерел;
  - за відвідування лекцій та семінарських занять;
    - участь в олімпіаді та конференції;
    - самостійна робота;
    - за якісне ставлення до вивчення дисципліни залік.

За бажанням студента з метою більш поглибленого вивчення окремих питань, студент має право написати і захистити реферат або есе, підготувати проблемні питання третього рівня складності із

індивідуальних завдань, виконати завдання зі списку запропонованих завдань для самостійної роботи.

Для діагностики знань використовується європейська кредитно-трансферна система зі 100-бальною шкалою оцінювання.

Розподіл балів, що отримують студенти

Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2			Сума
50				50			100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	
10	10	10	20	15	15	20	

Модульна форма контролю включає в себе наступні форми робіт та оціночні бали за їх виконання

№ п.п	Види навчальної діяльності	Оціночні бали
1.	Відвідування лекційних занять	0,2 б. за 2 год.
2.	Відвідування практичних занять	0,5 б. за 1 заняття
3.	Доповідь на семінарському занятті	1,5 б.
4.	Усна відповідь на запропоноване питання	1 б.
5.	Доповнення	1 – 0,5 б.
6.	Письмовий зріз знань	3 б.
7.	Участь в дискусії на семінарському занятті	1 б.
8.	Підготовка проблемних питань третьої групи складності	1,5 б.
9.	Підготовка конспекту першоджерел і використання його у відповіді	2 б.
10.	Підготовка письмового есе по проблемі або реферату	2 б.
11.	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції	3 б.
12.	Участь в олімпіаді	2 б.
13.	Призове місце в олімпіаді чи конференції	5 б.
14.	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції	7 б.

	В ІНШОМУ ВУЗІ	
15.	За якісне ставлення до вивчення дисципліни	1 – 4 б.

Структура навчальної дисципліни

№ п/п	Блоки змістовних модулів (розділи), Змістові модулі (теми)	Кількість годин			
		всього	лекції	семінари	самостійна робота
1	Етика як філософська наука	9	2	2	5
2	Поняття і структура моральної свідомості і самосвідомості	9	2	2	5
3	Моральні проблеми людської діяльності і спілкування	9	2	2	5
4	Моральний світ і моральний розвиток особи в сучасній культурі	9	2	2	5
5	Естетика: предмет і роль у культурі	9	2	2	5
6	Естетичні категорії	9	2	2	5
7	Естетика як метатеорія мистецтва	9	2	2	5
8	Естетична культура: сутність і сфери формування	9	2	-	7
Всього		72	16	14	42

Тематичний зміст семінарських занять

№ п/п	Блоки змістовних модулів (розділи). Змістові модулі (теми)	Кількість годин	
		Всього семінарських занять	самостійна робота
Змістовий модуль 1. Етика в системі духовної культури			

суспільства			
1.	Етика як філософська наука	2	3
2.	Поняття і структура моральної свідомості та самосвідомості	2	4
3.	Моральні проблеми людської діяльності та спілкування	2	3
4.	Етика у різних сферах людського буття	2	3
Змістовий модуль 2. Естетика як тип духовності			
5.	Естетика: предмет і роль в культурі	2	3
6.	Естетика як система категорій	2	4
7.	Мистецтво і його сутність: історія і сучасність. Естетична культура та шляхи її формування	2	4
Всього		14	24

Плани семінарських занять

Тема 1. Етика як філософська наука

Основні категорії та поняття: етика, мораль, моральність, мононорми, табу, звичаї, традиції, право, соціальний інститут, закон, заповіді, імператив, моральна оцінка, моральні норми, моральні цінності, етикет.

План

1. Етика, мораль, моральність.
2. Моральні норми та цінності: специфіка їх тлумачення.
3. Місце етики в системі соціально-гуманітарного знання.

Контрольні питання

1. Чи є етика філософською наукою і чому?
2. Чи збігається теоретичний зміст термінів “етика”, “мораль” і “моральність”?

3. Назвіть основні етапи історичного розвитку етичної думки.
4. Як співвідносяться між собою “звичай”, “традиція” і мораль”?
5. В чому проявляється ригоричний характер етики І. Канта?
6. Що таке “мононорми” і які з них можна оцінити як моральні?
7. Яким чином моральна регуляція поведінки відрізняється від правової та релігійної?
8. Розкрийте особливість взаємозв'язку моралі та мистецтва.
9. Що є предметом етики?

Проблемно-пошукові питання

1. Як Ви оцінюєте моральність, яка тримається лише на раціональному переконанні в її практичній корисливості? Обґрунтуйте відповідь.
2. Чому моральна проблематика вимагає перегляду однобічної орієнтації на людину як діяльнісно-практичну істоту?
3. Чи можна сказати, що мораль визначається лише культурними традиціями того чи іншого народу і чому не може мати універсального загальнолюдського характеру?
4. Поясніть вислів Ф. Енгельса “...уявлення про добро і зло так сильно змінювались від народу до народу, від століття до століття, що часто суперечили одне одному...”.
5. Чи доцільно надати основним вимогам моралі чинності правової норми? Обґрунтуйте відповідь.
6. Із запропонованих правил виберіть ті, що стосуються моралі:
  - а) не вбий;
  - б) завжди говори правду;
  - в) кожен повинен відшкодувати завдані матеріальні збитки;
  - г) мийте руки перед їжею;
  - д) поважай батька і матір;
  - е) кімнату потрібно провітрювати;
  - є) громадянин повинен дотримуватися законів держави.Прокоментуйте відповідь.
7. Функцію моральної оцінки відповідних людських вчинків можуть взяти на себе ті особистості, які виокремлюються із загальної маси за своїми моральними якостями. Втім, однією з безпосередніх моральнісних якостей людини є скромність як усвідомлення своєї недосконалості. Чи не буде це парадоксом моральної оцінки?

8. Чи існує відмінність між моралізаторством та справжнім моральним вчинком?
9. В окремих випадках мораль може акумулювати в собі суттєву небезпеку нормативного зловживання та порушення морально-етичної міри. Саме така нормативна формалізація життя, здатна перетворити добро у відірвану від конкретної людини абстракцію, що в ім'я добра здатна виправдати насильство над життям та демонструвати нелюбов до конкретної людини. Прокоментуйте дане положення та наведіть необхідні приклади.
10. Чи можна навчитися бути моральним?

Індивідуальні завдання

1. На основі морально-етичних концепцій відомих для Вас філософів здійсніть порівняльний аналіз розуміння феномена моралі в різні соціокультурні епохи (від античності до Нового часу).
2. Французький філософ Ж.-П. Сартр вважає, що єдиним законодавцем своїх вчинків є людина, оскільки вона кожного разу вибираючи моральні цінності, вибирає себе. Чи погоджуєтеся Ви з цією думкою? (Див. Ж.-П. Сартр. Екзистенціалізм це гуманізм // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). – С. 206-215).
3. У творах А. Камю описано світ абсурду. Чи можлива моральна поведінка в цьому світі? (Див. А. Камю. Миф о Сизифе. Ессе про абсурд // Сумерки богів. – С. 228-240).
4. С.Б.Кримський в праці “Контуры духовности: новые контексты идентификации” (Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28) важливе для людини питання “Що я повинен робити?” замінює іншим – “Яким я повинен стати?”, “позаяк воно, – зауважує філософ, – знаменує межу переходу зовнішньої практичної дії у внутрішню смислотворчість”. Як ви розумієте такий підхід вітчизняного мислителя і яким чином він пов’язаний з проблемою моральнісної саморозбудови особистості?
5. І. Кант в праці “Критика практичного розуму” стверджує, що моральнісного значення набувають лише ті вчинки, що здійснюються винятково за принципами та ідеями розуму, за вимогами всезагального морального закону, оскільки ступінь всезагальності моральних вимог має бути внутрішньо

співвідносним зі ступенем їх обов'язковості. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою?

6. Прореферувавши працю П. Юркевича “Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия” (с. 98-103) наведіть аргументи, що саме серце є осередок моральнісного життя людини.
7. Обґрунтування необхідності розмежування понять моралі та моральності зустрічаємо в етичних пошуках представників Київської філософської школи. Зокрема, В. Малахов стверджує, що мораль виражає нормативно-універсалізуючий потенціал духовності, акцентуючи увагу на ідеях обов'язковості, оцінковій нормативності, легалізації всезагальної законодавчої спрямованості, тоді як моральність на відміну від моральних норм, демонструє практичний акт духовного вибору особистості, її конкретну життєву позицію. Прокоментуйте цю позицію, характеризуючи особливість співвідношення моралі та моральності.

Додаткове завдання

Прореферуйте працю В.С. Біблера “Моральність. Культура. Сучасність”, (частину “Трагедія особистості на передодні ХХІ ст.”) та дайте відповіді на питання:

- Чому, на думку автора, в ХХ ст. в людському бутті виникає неможливість і одночасно необхідність історично-відповідального вчинку?
- В чому проявляється трагедія духу людини ХХ ст.? (Наведіть відповідні цитати з твору).
- Яким лірикам, на думку автора, вдалось розкрити моральний сенс трагедії сучасної людини?

Література базова: [3, 4, 6], допоміжна [3, 8, 10, 13, 15, 18, 24, 35, 36, 48, 49].

Тема 2. Поняття і структура моральної свідомості та самосвідомості

Основні категорії та поняття: моральні принципи, моральні мотиви, добро, зло, гедонізм, евідемонізм, утилітаризм, легалізм, обов'язок, відповідальність, справедливість, честь, гідність, совість, сором, каяття.

План

1. Природа і специфіка етичних категорій.

2. Категорії моральної свідомості.
3. Категорії моральної самосвідомості.

Контрольні питання

1. Що таке моральна свідомість? Назвіть головні її структурні компоненти.
2. Які специфічні риси характеризують моральну норму?
3. Охарактеризуйте категорії моральної свідомості.
4. Як співвідносяться між собою поняття “добро” і “благо”?
5. Чому добро виступає провідною ідеєю моральної свідомості?
6. В чому полягає відмінність моральних принципів від моральних норм?
7. Назвіть сутнісні риси морального зла.
8. Що таке моральна самосвідомість? Назвіть категорії моральної самосвідомості.
9. Як співвідносяться честь і гідність людини?

Проблемно-пошукові питання

1. Охарактеризуйте подані позиції за змістом принципу моральної регуляції, який вони засвідчують:
  - а) “життя за життя”, “око за око”, “кров за кров”;
  - б) “не роби іншим того, чого сам собі не бажаєш”;
  - в) добродійна діяльність організацій, держави, окремих людей з метою допомоги дітям, старим, інвалідам, безробітним, знедоленим;
  - г) люби ближнього свого як самого себе;
  - д) якщо договір змінений або розірваний у зв'язку з істотними порушеннями договору однієї з сторін, друга сторона може вимагати відшкодування збитків завданих зміною або розірванням договору.Обґрунтуйте чи є вони справедливими і чи засвідчують зростання справедливості та гуманності в суспільстві.
2. Овідій (43 р. до н.е. – 17 р. н.е.) у своїх “Метаморфозах” записав таке формулювання: “Благе бачу, хвалю, та до поганого тягнуся”. Як ви розумієте ці слова? Що є привабливим і простішим у реальному житті: добро чи зло?
3. Розкрийте сутність субстанційного розуміння зла. Наведіть приклади цих концепцій у контексті історико-філософської думки та спробуйте їх порівняти.

4. Як Ви вважаєте, категорія “щастя” відноситься до категорій моральної свідомості чи моральної самосвідомості? Обґрунтуйте відповідь.
5. Яке місце совість займає в моральному житті людини. Чи можливо ототожнювати поняття “совість” та “сором”?
6. Такі поняття моралі як “обов’язок”, “справедливість” та “відповідальність” за своїм смисловим зв’язком тісно пов’язані між собою. Поясніть, в чому полягає цей зв’язок?
7. Чи може індивідуальний моральний обов’язок суперечити загальним вимогам моралі? При обґрунтуванні наведіть необхідні приклади.
8. З людиною необхідно обходитися за законом, чи за справедливістю? В чому відмінність між цими способами ставлення до людини? Якому Ви надаєте перевагу?
9. Чи погоджуєтесь ви з думкою Гете, який стверджує, що «немає нічого більш смертельного для розуму, ніж визнання, що все добре». Аргументуйте свою точку зору.
10. Які чинники щастя є найвагомішими для вас? Чому? Чи можливе щастя в ситуації війн, катаклізмів, всезагальних катастроф?

Індивідуальні завдання

1. Охарактеризуйте відомі Вам етичні концепції, в яких відстежується особливість співвідношення добра і зла.
2. Поясніть вислів Б. Паскаля: “Всі люди прагнуть до щастя, з цього правила винятків не має, способи у всіх різні, а мета одна”. В чому Ви бачаєте своє щастя?
3. Розкрийте сутнісний зміст “демонічного естетизму” С. Кіркегора. Чи буде це проявом субстанційного зла? (Див. В. Малахов. Етика. – С. 105-106).
4. Розкрийте головні види совісті та охарактеризуйте необхідні вимоги для розвитку совісті особистості (Див. А. Милтас. Совість / Этическая мысль: научно-публицистические чтения. – 1990. – С. 274-293.).
5. Охарактеризуйте головні підходи до щастя, які склалися в історії етичних вчень. (Див. М. Юрій. Етика. – Київ, 2006. – С. 95-99).
6. Прокоментуйте слова російського філософа В. Соловйова: “Не вірити в добро є моральнісна смерть, вірити в себе самого як джерела добра є безумство”.

В праці “Етика нігілізму” С. Франк розкриває поняття “нігілістичний моралізм” як потребу встановлення моральних зобов’язань служіння ідеї універсального спасіння людства крізь призму ліквідації класової нерівності. Чи є виправданим, на Вашу думку, при такому світорозумінні поділ людей на жертв соціального зла, які підлягають спасінню, та його винуватців, які підлягають покаранню.

Додаткове завдання

Прореферуйте працю Г.С. Сковороди “Разговор пяти путников о истинном счастье в жизни” та дайте відповіді на питання:

- Чому, на думку автора, щастя не можна віднайти в знатному походженні, науці, красі та багатстві?
- Чому чистота люблячого серця є запорукою щастя?
- Якими словами автор характеризує людину з мирним та чистим серцем?

(Наведіть відповідні цитати з твору).

Література базова: [3, 4, 6], допоміжна [15, 18, 23, 24, 33, 37, 39, 47, 48].

Тема 3. Моральні проблеми людської діяльності та спілкування

Основні категорії та поняття: свобода, свобода вибору, свобода хотіння, воля, вчинок, мета, засоби, спілкування, комунікація, діалогічність, монологічність, відкритість, замкненість, повага, пошана, співчуття, милосердя.

План

1. Вчинок як першоелемент людської діяльності. Вчинок і його моральна оцінка.
2. Свобода людини: її практичні та моральні виміри (свобода дії, свобода вибору, свобода волі, відповідальність).
3. Спілкування як царина людської моральності. Моральні конфлікти і шляхи їх вирішення.

Контрольні питання

1. Що таке моральна діяльність?
2. Назвіть головні різновиди свободи і дайте їм характеристику.
3. Чому не можна зловживати вчинком?

4. Розкрийте зміст поняття “відповідальність”. За що і перед ким людина повинна нести відповідальність?
5. Яке співвідношення існує між засобами та цілями в людській життєдіяльності?
6. Розкрийте сутність етики ненасильства.
7. Що таке “монологізм”? Наведіть приклади монологічних позицій.
8. Назвіть моральні передумови людського спілкування та дайте їм характеристику.
9. Що таке спілкування? Чи існує суттєва відмінність між комунікацією і спілкуванням?

Проблемно-пошукові питання

1. Як ви розумієте поняття “свобода” і чому свобода може тлумачитися і як свавілля, і як можливість творчості?
2. Якщо свобода в позитивному моральному значенні обов’язково передбачає відповідальність, а отже, самообмеження, то чи не буде це означати трансформацію свободи в несвободу?
3. Чи може бути вчинком злим? Чи вважає Ви вчинком дію Герострата, мешканця м. Ефес, який з бажання стати відомим підпалив у 356 р. до н.е. храм Артеміди, що вважався одним із семи чудес світу?
4. Чи можливо з етичного погляду повністю прийняти людську життєдіяльність, що базується на формулі: “Мета виправдовує засоби”?
5. Дайте характеристику головним підходам, що склалися в історії філософської думки щодо співвідношення мети та засобів людського буття.
6. Чи буде покірність єдиною альтернативою насильству по відношенню до агресивної несправедливості ?
7. Чому моральна зрілість визначається саме готовністю людської особистості до вчинку? Чому не можна зловживати вчинком?
8. Чи може свобода бути абсолютною? Обґрунтуйте відповідь, відштовхуючись від відомих філософсько-етичних концепцій.
9. Чи існувала свобода морального вибору в житті первісної людини? Найдіть правильні відповіді та обґрунтуйте їх.
  - а) так, оскільки це дозволяли родоплемінні традиції, звичаї, закони;
  - б) ні, оскільки в первісній общині людина живе відповідно до усталених звичаїв і традицій;

в) ні, людина була невіддільною часткою первісного колективу;
г) так, у зв'язку з розвитком поділу праці людина стала вільнішою.

10. Чи існує зв'язок між свавіллям і тиранією? Наведіть відповідні приклади.

Індивідуальні завдання

1. Назвіть представників і визначте основні риси теорії ненасильства. Чи завжди ця теорія виправдовує себе в практичному бутті? (Див. Залужна А.Є. Бахманчук О.О. Етика ненасилля в сучасній ситуації часу / Вісник: Зб. наук. праць. Вип. 3 (35). – Рівне: НУВГП, 2006. – С. 316-328.).
2. Як ви розумієте слова Ф. Достоєвського: “...візьми себе і зроби себе ж відповідачем за весь гріх людський... Тільки-но зробиш себе щиро за все і за всіх відповідачем, так одразу ж побачиш, що воно так і є насправді, й що ти і є за усіх і за все винен”?
3. У чому полягає моральнісний зміст відповідальності перед Іншим? Прокоментуйте позицію Е. Левінаса, згідно якої саме Інший порушує звичний порядок існування, звертаючись до нас словом, закликом, що потребує уваги та відповіді, поглядом, спонукаючи до відповідальності не тільки за себе, але й за нього.
4. Щоб зберегти свою позитивність, щоб залишитися багатого на смисли, свобода повинна містити в собі здатність до самообмеження. Які самообмеження повинна накладати на себе людина?
5. В праці “Душа людини” Е. Фромм виміри достотності та недостатності людського існування розкриває через феномени любові та нарцисизму. Звертаючись до праці філософа, окресліть головні відмінності між названими характеристиками росту (любов) та занепаду (нарцисизм) людського буття. (Див. Э. Фромм. Душа человека. – М., 1992. – С. 30-38, 47-60).
6. Звертаючись до християнської традиції, прослідкуйте, яке місце в християнській етиці займають категорії “любов”, “співстраждання” та “миłosердя”.
7. Проаналізуйте головні характеристики справжньої та несправжньої комунікації крізь призму співвідношення понять “Я-Ти” – “Я-Воно” (М. Бахтін), “зустріч” – “не зустріч” (О.Ф. Больнов), “діалогічність” – “монологічність” (М. Бахтін).

(Див. В. Малахов. Етика спілкування. – К., 2006. – С. 95-100, 158-159, 241-246).

Додаткове завдання

Прореферуйте працю Е. Фромма “Мистецтво любити” та дайте відповіді на питання:

- Чому, на думку автора, любов – це мистецтво?
- Які види любові розрізняє філософ?
- Яким чином феномен любові постає вагомою протидією недолікам споживацької культури?

Література базова: [3, 4, 6], допоміжна [1, 2, 5, 9, 11, 13, 17, 21, 24, 30, 34, 35, 40-44, 48].

Тема 4. Етика у різних сферах людського буття

Основні категорії та поняття: сенс життя, танатологія, евтаназія, прикладна етика, глобалізація, екологічна етика, екоцентризм, біоцентризм, новий гуманізм, біоетика, професійна етика, ділова етика, етика бізнесу, конфлікт, згода, компроміс.

План

1. Моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації.
2. Моральний зміст проблеми життя і смерті.
3. Моральні аспекти професійної діяльності. Проблеми прикладної етики.

Контрольні питання

1. Чому глобальні проблеми людства обумовлюють утвердження засад нового гуманізму?
2. У чому полягає головний зміст напрямів екологічної етики?
3. Чи існує зв'язок між проблемою сенсу життя та проблемою смерті?
4. В чому сутність феномену смерті як філософсько-етичної проблеми?
5. Чи має людина право розпоряджатися своїм життям без огляду на інших людей?
6. Чому життя розглядається як безцінний дарунок?
7. Що таке евтаназія і який її моральнісний смисл?
8. У чому полягає необхідність існування ділової етики в умовах цивілізованого ринку?
9. Що таке моральний конфлікт і які шляхи його вирішення?

Проблемно-пошукові питання

1. Що зумовлює суб'єктивну неминучість звернення людини до проблеми смислу життя людини? Зверніться до історико-філософських та морально-етичних вчень.
2. На який варіант (концепцію) сенсу життя повинна орієнтуватися високоморальнісна особистість та чому? Назвіть не більше трьох варіантів:
  - а) гедоністичний сенс життя (шукати різноманітних насолод і уникати страждань, менше працювати, але побільше святкувати, цікаво відпочивати);
  - б) конформістський сенс життя (жити як усі, не гірше ніж сусіди, пристосовуватися до життєвих обставин, прожити життя без пригод);
  - в) альтруїстичний сенс життя (постійно піклуватися про загальне благо, не зважати на свої матеріальні інтереси, нехтувати ними; знайти роботу, яка була б спрямована на допомогу людям або й тваринам);
  - г) соціально-творчий сенс життя (успішно створювати матеріальні чи духовні цінності, мати творчу виробничу, педагогічну або якусь іншу працю, мати задоволення з її добрих результатів);
  - д) соціально-демографічний сенс життя (народити й виховати дітей, “пережити себе” в їхній духовності, дорожити своєю сім'єю як високою моральною цінністю);
  - е) лідерський сенс життя (постійно прагнути до лідерства чи влади серед людей у будь-якій формі: керувати ними, виховувати, судити, навчати їх, впливати на них);
  - є) престижний сенс життя (добитися будь-якого успіху, бути на виду у людей, мати престижні речі, здобути високий життєвий рівень);
  - ж) ігровий сенс життя (перетворити життя на постійну гру, що приносить особливі, часто несподівані насолоди; бути помітним артистом, спортсменом, педагогом-новатором, політиком, ділком-комерсантом тощо);
  - з) релігійний сенс життя (жити справами церкви і віри, постійно спілкуватися з віруючими людьми, дбати про високу божественну мораль, виховати своїх дітей глибоко віруючими, духовними людьми).
3. Чому людина у власному самовдоволенні ніби зникає? А може, навпаки?

4. Яке з відомих філософських тлумачень смерті уявляється вам найприйнятнішим? Чому?
5. Чому людська мораль засуджує самогубство? Як оцінюється самогубство в християнській культурній традиції?
6. Чому у прикладних проблемах етики моральний вибір співпадає з професійним рішенням? Зверніться до аналізу конкретних проблем.
7. Які аргументи пропонують прихильники і противники евтаназії на захист своєї позиції? Прокоментуйте Ваше ставлення до них.
8. Є. Трубецької стверджує, що "...у кожного з нас є щось безкінечно дороге, заради якого він живе...". Чи може бути людина щасливою, якщо її сенс життя пов'язаний лише з матеріальною сферою життя? Що є безкінечно дорогим для Вас, заради чого ви живете?
9. Чи погоджуєтесь ви з тією думкою, що у прагненні до згоди необхідно спромогтися побачити у своєму опоненті свого друга, шукаючи в ньому те, що імпонує вам? Чи завжди компроміс сприяє нейтралізації конфлікту?
10. У світовій практиці менеджменту є правила, що забороняють певні дії управлінців. З наведеного списку виділіть лише ті правила, що стосуються сфери етики:
  - а) не можна впливати на працівника нищівною критикою;
  - б) не слід шукати винних, краще шукати причини і шляхи подолання недоліків;
  - в) не принижуй гідність працівника, краще проаналізуй його дії та операції;
  - г) не накопичуй претензії для публічного осуду, краще висловлюй їх наодинці по мірі появи;
  - д) не можна звинувачувати співробітника, не проаналізувавши і власної вини;
  - е) не применшуй значущість індивідуальних внесків працівника у спільну працю;
  - є) якщо працівник виправдовується, називаючи причини невиконання завдання, дивись на це як на проблему, яку потрібно розв'язати, і довірся ще раз цьому виконавцю.

Індивідуальні завдання

1. Як ви розумієте почуття одного чеховського персонажа, який зненацька зрозумів, що "...трапилось щось дуже жахливе – життя

пройшло, але життя і не було”? Звертаючись до філософських та художньо-літературних творів наведіть приклади втрати людиною сенсу власного існування.

2. Ф. Достоевський у романі “Підліток” вклав у уста Версілова пророчі слова: “Обернути камені в хліби – ось велика думка. Дуже велика, проте не найвища, а другорядна. Насититься людина й не згадає, навпаки, тоді ж скаже: “Ну ось я наїлася, а тепер що робити?”. Питання залишається віковічно відкритим. Який найвищий сенс життя мав на увазі Ф. Достоевський? Чи можна його визначити однозначно? (Побудуйте свою відповідь на фактах із життя відомих людей).
3. Охарактеризуйте головні підходи, що виражають особливість співвідношення моральних та естетичних засад людської життєдіяльності у представників Київської філософської школи: ідеал як світоглядний орієнтир бажаного та належного; самоцінність вчинку як моральної форми естетичного процесу; діалектичної єдності моральної та естетичної видів людської чуттєвої діяльності. (Див. А. Залужна. Морально-естетичні засади життєвого світу людини. – Рівне, 2012. – С. 217-230).
4. Чому вищезазначені позиції, витлумачення життя призводить до песимістичного світосприйняття: життя – це страждання (Будда, Шопенгауер), суєта-суєт (Еклезіаст), попел, привид, тінь і дим (Іоанн Дамаскін), постійна ілюзія (Паскаль), обманні надії (Дідро). Які позиції відомих для Вас мислителів можна їм протиставити?
5. Перед обличчям смерті людина знаходить смисл життя, звільняється від хибних цілей. Звертаючись до філософських творів М. Гайдеггера та В. Франка підтвердіть цю думку відповідними цитатами. (Див. М. Хайдеггер. Бытие и время. – СПб., 2006. – С. 255-266; В. Франкл. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – С. 174-179).
6. Що відносять до причин розширення неетичної практики ведення підприємницьких справ? Охарактеризуйте головні шляхи їх подолання.
7. До п’яти головних стилів розв’язання конфліктів підберіть відповідні випадки, коли потрібно застосовувати саме зазначений стиль. Обґрунтуйте відповідь.

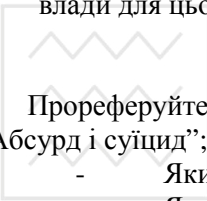
Сітка стилів:

- а) стиль конкуренції;
- б) стиль ухилення;
- в) стиль пристосування;
- г) стиль співробітництва;
- д) стиль компромісу.

Приклади ситуації:

- а) у вас тісні, тривалі й взаємозрозумілі стосунки з іншою людиною;
- б) ви відчуваєте, що важливіше зберегти хороші стосунки, ніж відстоювати свої інтереси;
- в) задоволення вашого бажання має велике значення для вас і ви згодні змінити початкове завдання;
- г) напруження є занадто великим і ви відчуваєте необхідність послабити напругу;
- д) рішення необхідно прийняти швидко і ви маєте достатньо влади для цього.

Додаткове завдання

Прореферуйте працю А. Камю “Міф про Сізіфа” (розділи: “Абсурд і суїцид”; “Стіни абсурду”) та дайте відповіді на питання:

- Який зміст вкладає А. Камю в поняття “абсурд”?
- Як розглядається проблема суїциду в творі?
- Які способи подолання світу абсурду пропонує А. Камю?

Література базова: [3, 4, 6], допоміжна [8, 13, 19, 21, 33, 34, 35, 41, 44, 47, 48].

Змістовий модуль 2. Естетика: предмет і роль в культурі

Тема 5. Естетика: предмет і роль в культурі

Основні категорії та поняття: естетика, естетичне, естетична культура, естетична потреба, прекрасне, мімесис, калокагатія, катарсис, гармонія, художня творчість, класицизм, задатки, здібності, талановитість, геніальність.

План

1. Проблемність і предмет естетики як теоретичної системи.
2. Становлення проблематики науки.
3. Місце естетики в сучасній науці і культурі.

Контрольні питання

1. Що таке естетика? Коли і чому вона виникла?
2. Що вивчає естетика?
3. Яке місце займає естетичне начало в світогляді людини?
4. Чи можна ототожнювати естетику з теорією мистецтва?
5. Охарактеризуйте функції естетики.
6. Розкрийте роль О. Баумгартена у становленні естетики як самостійної науки.
7. Поясніть значення понять “калокагатія”, “мімезис” та “катарсис”.
8. З якими суміжними науками співвідноситься естетика?
9. Чи існує взаємозв'язок між естетикою та філософією?

Проблемно-пошукові питання

1. Чи можна охарактеризувати естетичне відношення як універсальне? Чому? Зверніться до відомих для Вас естетичних концепцій.
2. Які філософи внесли найбільший вклад в розвиток естетики? Назвіть та охарактеризуйте їх роботи.
3. Як змінювалась структура естетичного знання в процесі його розвитку?
4. Охарактеризуйте взаємозв'язок естетики і філософії, естетики і етики, естетики і мистецтвознавства, естетики і культурології.
5. Як формувався зміст категорії “естетичне”? Хто вніс найбільший вклад в його становлення?
6. Яке місце в системі І. Канта займає естетична здатність судження? Чи існує взаємозв'язок між естетичною, пізнавально-теоретичною та морально-практичною сферами?
7. Прослідкуйте особливість співвідношення твору Н. Буало “Мистецтво поетичне” з раціоналістичними ідеями Р. Декарта.
8. Яким чином естетика співвідноситься з такими суміжними поняттями як “гармонія”, “досконале”, “катарсис”, “прекрасне”. Обґрунтуйте відповідь.
9. Широкої популярності набули слова: “Краса врятує світ”. Як ви розумієте ці слова і чи мають вони смисл в наш час?
10. Якщо скажеш дорослому: “Я бачив гарний будинок з червоної цегли, на вікнах – герань, а на даху – голуби”, вони не можуть уявити собі його. Їм треба сказати: “Я бачив будинок на сто тисяч франків”. Тоді вони вигукують: “Ото краса!” (А. де Сент-Екзюпері “Маленький принц”). Про які типи оцінок йдеться? Яку з них можна назвати естетичною і чому?

Індивідуальні завдання

1. В праці “Діалектика естетичного процесу. Діалектика естетичного як теорія чуттєвого пізнання” В. Іванов феномен естетичного розглядає крізь призму дихотомії “байдуже-небайдуже”. Звертаючись до праці філософа, визначте, в чому полягає діалектична єдність та водночас суперечність байдужого та небайдужого в життєвих ситуаціях конституювання естетичного. (Див. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания. – К., 1979. – С. 90-120).
2. Звернувшись до творів О. Уайльда розкрийте специфіку його естетичної позиції. Чи погоджуєтесь Ви з думкою письменника, що митець є істотою вибраною, а тому несе відповідальність лише перед мистецтвом, але ніколи перед мораллю?
3. Прореферувавши роботу К. Маркса “Економічно-філософські рукописи—1844 року” виділіть основні положення, що розкривають сутність естетичного відношення людини до світу і охарактеризуйте їх. (Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года. – М., 1974. – С. 162-168).
4. Охарактеризуйте специфіку естетичної здатності судження І. Канта в її ціледоцільності, суб’єктивності та незаінтересованості. (И. Кант. Критика способности суждения. – М., 1966. – С. 180-186, 223-224, 299-300).
5. Охарактеризуйте нові теоретичні ідеї естетики епохи Середньовіччя. Підготуйте творчі портрети А. Блаженного та Фоми Аквінського.
6. Французький поет Бодлер з метою романтизації зла вводить поняття “дивовижна краса”, що вибудовується на ґрунті морального розпаду та потягу до забороненого. Звертаючись до творчості Бодлера та С. Кіркегора поясніть, чи існує взаємозв’язок між поняттям “дивовижна краса” та “демонічний естетизм”?
7. Проаналізуйте та порівняйте погляди С. Кіркегора та Ф. Достоевського, які наголошують на властивій для краси трагічної здатності піднесеності над добром та злом й розгляду їх в якості рівноцінних для чуттєвого переживання. (Див. О. Наконечна. Естетичне як тип духовності. – Рівне, 2000. – С. 127-130, 143-145).

Додаткове завдання

Прореферуйте працю Платона “Банкет” та дайте відповіді на питання:

- В чому, на думку філософа, проявляється специфіка “любові до прекрасного”?
- Що виступає у Платона “прекрасним самим по собі”?
- Назвіть головні форми еросу, використовуючи конкретні цитати з твору.

Література базова: [1, 2, 5, 6], допоміжна [4, 10, 14, 16, 20, 22, 27, 28, 29, 32].

Тема 6. Естетика як система категорій

Основні категорії та поняття: естетична діяльність, естетична свідомість, естетичні почуття, естетичний ідеал, естетичний смак, канон, дизайн, прекрасне, потворне, піднесене, низьке, героїчне, комічне, трагічне, гумор, іронія.

План

1. Природа естетичних категорій та їх класифікація.
2. Категорії естетичної діяльності та естетичної свідомості.
3. Основні естетичні категорії: сутність і форми прояву.

Контрольні питання

1. Розкрийте класифікацію головних естетичних категорій.
2. Що таке естетичне почуття? Що може бути об’єктом естетичного почуття?
3. Дайте характеристику естетичної свідомості.
4. Які існують форми естетичної діяльності?
5. Що таке дизайн і яка його роль в сучасному житті?
6. Як проблема піднесеного розглядалась в історії естетики?
7. Як співвідносяться між собою категорії “піднесене” та “низьке”?
8. В чому сутність і естетична функція комічного?
9. Яке місце займає поняття прекрасного в житті людей, в естетичному знанні?

Проблемно-пошукові питання

1. Охарактеризуйте зміну уявлення про красу в історії естетики. Зверніться до відомих для Вас естетичних концепцій.

2. Проаналізуйте значення давньогрецьких термінів, що застосовувалися для визначення головних естетичних категорій. Як з часом змінилося розуміння цих термінів?
3. Сформулюйте вимоги дизайну щодо шляхів гармонізації відносин людини і природи.
4. Які ви знаєте форми прояву комічного в мистецтві? Дайте їм характеристику та наведіть відповідні приклади.
5. Розкрийте співвідношення історичних, естетичних, економічних та психологічних аспектів моди.
6. Як ви розумієте сутність реклами і особливості її впливу на людину?
7. Яке місце займає природа в структурі естетичної діяльності. В чому, на Вашу думку, має проявитися новий гуманістичний зміст ставлення людини до природи (наведіть відомі концепції представників нового гуманізму).
8. Як ви розумієте слова Е. Фромма “Ми виробляємо речі, які діють як люди, і людей, які діють як речі?” Чи можна змінити подібний стан та назвіть шляхи його подолання.
9. В чому полягає загроза естетизації потворного для людської буттєвості? Яким чином естетично можна опанувати потворне або культивувати його?
10. В чому полягає сутнісний зміст іронії? Як ви розумієте і чи згодні з словами С. Кіркегора “істинно гуманне життя неможливе без іронії”?

Індивідуальні завдання

1. Багато людей погоджується з твердженням, що про смаки не сперечаються. Використовуючи відповідні приклади, обґрунтуйте правомірність чи неправомірність цього положення по відношенню до естетичного смаку.
2. Підготуйте творчі портрети видатних митців, які працювали в жанрі трагедії та комедії.
3. Виберіть та прокоментуйте відповідні фрагменти з творів Шекспіра, Гете та Мольєра. Яким чином авторами розкривається комічна чи трагічна ситуація?
4. Чому І. Кант суттєвим естетичним чинником смаку вважав почуття задоволення, що супроводжується спогляданням прекрасного. Обґрунтуйте відповідь, звертаючись до праці І. Канта “Критика здатності судження”.

5. В праці Ф. Ніцше “Так говорив Заратустра” надлюдина з властивою для неї здатністю переоцінки цінностей проголошується найвищою красою. Найдіть відповідні цитати твору, в яких прослідковується зв’язок етичних та естетичних феноменів в імморалістичній концепції Ніцше та суперечність їх християнським цінностям. Ваше ставлення до утвердження нових цінностей мужності, зла, боротьби, сили. (Див. Ф. Ніцше. Так говорив Заратустра. – Мн., 1997. – С. 258-267.).
6. Дайте порівняльну характеристику канонічного, нормативного й загальнотеоретичного етапів становлення естетичних поглядів та теорій. Поясніть, чому саме на основі загальноестетичних теорій формується художній метод? (Див. Л.Т. Левчук. Естетика. – К., 2005. – С. 62-65.).
7. Найдіть відмінності між розумінням категорії “піднесене” в творчості Псевдо-Лонгіна та І. Канта. Чому І. Кант пов’язує піднесене з високою морально-етичною культурою людини? (Див. О.П. Наконечна., А.Є. Залужна. Етика і естетика. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни. – Рівне, 2008. – С. 96-97.).

Додаткове завдання

Прореферуйте працю Ф. Ніцше “Народження трагедії з духу музики, або еллінство і песимізм”(“Досвід самокритика”; перших сім частин твору).

- Чому Сократ, на думку Ф. Ніцше, є руйнівником античної трагедії?

- В чому полягає специфіка “діонісійного” начала культури та його відмінність від “аполоністичного”?

- З якими міфологічними містеріями Ф. Ніцше пов’язує виникнення трагедії (опишіть їх, використовуючи запропоновану філософську працю).

Література базова: [1, 2, 5, 6], допоміжна [4, 10, 14, 16, 20, 27, 29, 30, 38, 46].

Тема 7. Мистецтво і його сутність: історія та сучасність. Естетична культура та шляхи її формування

Основні категорії та поняття: мистецтво, художній образ, вираження, художній стиль, художній метод, зміст, форма, художнє сприйняття, види мистецтва, образотворче мистецтво, музика, архітектура, хореографія.

План

1. Природа мистецтва.
2. Мистецтво як творчий та комунікативний феномен.
3. Місце мистецтва в культурі.
4. Особливості та зміст естетичної культури особистості.

Контрольні питання

1. Як співвідносяться між собою естетика та мистецтво?
2. Які функції виконує мистецтво в культурі і людському житті?
3. В чому полягає комунікативна роль мистецтва?
4. Розкрийте вплив мистецтва на духовний розвиток людини.
5. В чому виявляється естетична природа мистецтва?
6. Як мистецтво пізнає дійсність?
7. Охарактеризуйте особливості співвідношення змісту та форми художнього твору.
8. Які види мистецтва Ви знаєте?
9. Що таке естетична культура ділової людини?
10. В чому виявляється творчий потенціал естетичного виховання?
11. Які особливості сучасної естетичної і художньої культури?

Проблемно-пошукові питання

1. Чи згодні ви зі словами А. Камю: “Мислять лише образами. Хочеш бути філософом – пиши роман”. Яку позицію в розумінні співвідношення філософії і мистецтва виражав А. Камю?
2. Коли у Гете запитали про основну ідею “Фауста”, він відповів, що для цього треба було б знову написати твір. Спробуйте пояснити зміст цієї відповіді.
3. Як ви розумієте висловлювання про те, що без Л. Толстого не було б “Війни і миру”, а без М. де Сервантеса “Дон Кіхота”?
4. Порівняйте мистецтво та науку й виявіть специфіку цих форм діяльності людини.
5. Яке з визначень мистецтва найбільш розкриває його сутність і чому ви так вважаєте?
  - Мистецтво – це відображення в художній формі соціальних, пізнавальних, політичних, моральних ідей.
  - Мистецтво – це спосіб самореалізації і самовираження художника.
  - Мистецтво – це спосіб відтворення дійсності в чуттєвій формі.

- Мистецтво – естетичне освоєння і відтворення дійсності в системі художніх образів.
  - Мистецтво – це художнє пізнання, подібне до наукового пошуку.
  - Мистецтво – самоцінність, воно передає себе.
6. Чи згодні ви з автором наступних слів: “Мистецтво завжди не зупиняючись, займається двома речами: воно невідступно розмірковує про смерть і невідступно творить цим життя” (Б. Пастернак, “Доктор Живаго”).
  7. Що таке свобода творчості митця і як вона узгоджується з існуванням митця в суспільстві, культурі?
  8. Який взаємозв’язок існує між поняттями “народність”, “масовість”, “доступність мистецтва”? Обґрунтуйте відповідь на прикладі творчості конкретних митців.
  9. Із наведених варіантів виділіть ті, які характеризують вплив естетичної культури на відношення людини до природи.
    - а) природа розглядається як об’єкт раціонального пізнання;
    - б) відчуття своєї співпричетності до природи;
    - в) утвердження ідеї практицизму і технічного оволодіння природою;
    - г) розгляд природи як джерела задоволення естетичних потреб і розвитку творчих здібностей людини;
    - д) природа розглядається як об’єкт задоволення утилітарних потреб людини
  10. Як співвідносяться естетичний і художній смаки? Наведіть приклади з історії мистецтва.

Індивідуальні завдання

1. Назвіть і дайте порівняльний аналіз головних етапів розвитку мистецтва.
2. Центральна тема X Міжнародного естетичного конгресу (Канада) звучала так: “Твір мистецтва: виклик філософії”. Як ви вважаєте, чим обумовлений поворот до такої постановки проблеми? Як ви ставитесь до неї?
3. Порівняйте і проаналізуйте подані позиції:
“Літературна справа повинна стати частиною загальнопролетарської справи... Це буде вільна література, що оплодотворює останнє слово революційної думки людства і живить соціалістичний пролетаріат” (В.І. Ленін).

“Універсальність мистецтва не може бути вкоріненою в обставинах і в світогляді якогось класу, оскільки мистецтво прагне до людськості, якої не може втілити ні один партикулярний клас, навіть пролетаріат. Марксів всезагальний клас” (Г. Маркузе).

4. Проведіть естетико-мистецтвознавчий аналіз визначних живописних творів доби Відродження.
5. Підготуйте творчі портрети видатних діячів культури різних соціокультурних періодів.
6. Які естетичні проблеми поставлені в наведеному уривку з роману Ю. Бондарєва “Берег”: “Західні інтелігенти не стверджують, як вся ваша соціалістична література, а запитують дійсність, задають їй запитання, і немає ні суддів, ні винуватих. І це не модернізм... Сучасному світові машин не потрібні ні Шекспір, ні Толстой, ні Достоевський. Західний роман відійшов від минулого реалізму, бо хотів бути реалістичним. І це не парадокс. Роман – рентген, але без діагнозу хвороби. Тому що лікарі не знають, яким чином радикально лікувати, цього не знає ніхто. Зараз не може бути канонізованого письменника, як Л. Толстой, Т. Манн, Е. Золя...”
Сформулюйте своє ставлення до висловленої позиції?
7. Звертаючись до особливостей вітчизняної культури охарактеризуйте традиції естетичного виховання в Україні. Обґрунтуйте свою думку.
8. Як Ви розумієте слова Ф.Шіллера: “Тільки смак вносить гармонію в суспільство тому що він створює гармонію в індивіді. Всі інші форми уявлення розділяють людину, тому що вони ґрунтуються або винятково на почуттєвій, або на духовній частині її істотності, тільки уявлення про красу робить людину цільною, тому що воно вимагає згоди двох її натур”?
9. Чи існує взаємозв’язок між естетичною культурою і масовою культурою? Аргументуйте свою відповідь.

Додаткове завдання

Прореферуйте працю Хосе Ортеги-і-Гасета “Дегуманізація мистецтва” та дайте відповіді на питання:

- Що, на думку автора, є характерною рисою нового мистецтва?

- Які головні тенденції виокремлює автор при характеристиці нового стилю в мистецтві?

- В чому проявляється негуманність нового мистецтва?

Література базава: [1, 2, 5, 6], допоміжна [4, 7, 10, 14, 20, 25, 26, 28, 31, 45, 50].

Тематика рефератів

1. Мораль як соціальний феномен.
2. Естетичне начало в системі життєвих цінностей.
3. Проблема щастя в етичній науці.
4. Роль естетики в сучасній філософській антропології.
5. Історія естетики: становлення предмету естетики.
6. Етика і філософія: проблеми взаємодії.
7. Естетика і філософія: проблеми взаємодії.
8. Прекрасне як цінність.
9. Роль мистецтва в формуванні ціннісних орієнтацій людини.
10. Моральнісний розвиток особи: сутність і суперечності.
11. Дизайн і мистецтво.
12. Гуманістична роль дизайну в культурі.
13. Дизайн і спосіб життя.
14. Естетичний ідеал сучасної молоді.
15. Моральні конфлікти та шляхи їх розв'язання.
16. Мистецтво як феномен культури.
17. Художні напрямки в мистецтві ХХ ст.: світоглядні пошуки.
18. Наука і мораль: ціннісні аспекти взаємодії.
19. Етика самовдосконалення.
20. Етичні аспекти глобальних проблем сучасності.
21. Моральна культура ділової людини.
22. Мистецтво і мораль: сутність і взаємодія.
23. Проблема свободи і моральної відповідальності в бізнесі.
24. Трагічне як категорія естетики.
25. Комічне в житті і мистецтві.
26. Етика спілкування.
27. Мода і смак.
28. Етика та екологія.
29. Моральний вибір і ціннісні орієнтації особистості.
30. Проблема добра і зла в етичних вченнях.
31. Сучасна естетична культура: проблеми і суперечності.
32. Моральна культура ділової людини.

33. Лицарський взрець поведінки: від середніх віків до наших днів.
34. Сучасна екологічна етика.
35. Золоте правило моральності.
36. Проблема формування естетичної культури особистості.
37. Феномен естетичного виховання.
38. Естетичне виховання в контексті української естетики.

Самостійна робота студентів

На самостійне опрацювання студентів виносяться наступні проблеми:

- Первісні форми регуляції людської поведінки.
- Мораль і право: особливість співвідношення.
- Основні типи етичних вчень.
- Щастя як категорія моральної свідомості.
- Розкаяння. Поняття сорому.
- Етика ненасилля.
- Життя як дарунок і відповідь.
- Мораль і бізнес.
- Історичні типи естетичних вчень.
- Природа і структура естетичної діяльності.
- Естетичний смак як елемент естетичної свідомості.
- Поліфункціональність мистецтва.
- Естетична специфіка видів мистецтва.
- Принципи художньої творчості.
- **Опрацювати тему:** „Українська естетика: історична традиція й сучасний стан” і відповісти на питання:
  - якими особливостями характеризується історія естетичної думки України?
  - основні представники естетичної думки України та їх естетичні праці;
  - у чому полягає специфіка українського естетичного дискурсу кінця XIX – поч. XX ст.?
  - у чому полягає специфіка розвитку української естетики др. пол. XX ст.?
- **Опрацювати тему:** „Естетична культура: сутність і сфери формування” і відповісти на питання:
  - як співвідносяться естетична і художня культура?
  - що таке естетична культура і яка її структура?

- основні сфери формування естетичної культури людини;
- охарактеризуйте основні риси моди як соціокультурного явища?
- що таке естетична культура ділової людини?
- які особливості сучасної естетичної і художньої культури?

Питання до змістового модуля 1.

Етика в системі духовної культури суспільства

1. Етика як філософська наука.
2. Етика, мораль, моральність: сутність та характер співвідношення.
3. Головні концепції походження моралі.
4. Мораль, звичаї та традиції: особливість співвідношення
5. Особливість співвідношення моралі та права.
6. Етичні ідеї античності.
7. Етична думка Середньовіччя та Відродження.
8. Етичні вчення Нового часу.
9. Особливість етичної проблематики ХХ ст.
10. Структура моральної свідомості.
11. Проблема свободи та її моральний зміст.
12. Моральна свідомість та її категорії.
13. Моральна самосвідомість та характеристика головних її категорій.
14. Глумачення добра і зла в етиці.
15. Проблема субстанційності та антисубстанційності зла.
16. Честь і гідність як форми моральної самосвідомості.
17. Проблема співвідношення мети та засобів діяльності.
18. Філософсько-етичний зміст проблем життя і смерті.
19. Совість центральний чинник моральної самосвідомості.
20. Вчинок як першоелемент моральної діяльності.
21. Сенс життя та його морально-етичний зміст.
22. Життя як дарунок та відповідь.
23. Спілкування як царина людської моральності.
24. Передумови морального спілкування.
25. Моральні виклики глобалізації.
26. Основні напрями екологічної етики.
27. Теорія ненасильства та головні її принципи.
28. Проблеми прикладної етики.
29. Моральні аспекти професійної діяльності.
30. Ділова етика в умовах цивілізованого ринку.

Тести проміжного контролю знань

1. Які з наведених визначень найбільш повно розкривають сутність моралі?
  - а) це забезпечення дієвості норм за допомогою державного примусу;
  - б) це сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретичне обґрунтування об'єктивних знань про дійсність;
  - в) це сфера, що виконує функцію регулювання поведінки;
  - г) це норми, що діють у всіх сферах суспільного життя;
  - д) це сфера, в якій вчинки і поведінка людей оцінюється на підставі норм і цінностей, що підкріплені суспільною думкою та особистим сумлінням.
2. Які з наведених питань мають відношення до етики?
  - а) Що таке людина?
  - б) У чому полягає сенс людського існування?
  - в) Як співвідносяться за своїм змістом поняття “світ” і “всесвіт”?
  - г) Назвіть головні форми комічного?
  - д) Які етапи можна виділити у творчому процесі митця?
  - е) Чи існує взаємозв'язок між свободою і сваволею?
  - є) Що таке культ?
3. В яких країнах (культурах) виникли поняття “mos”, “moralitas” (мораль)?
  - а) Греція; б) Рим; в) Китай; г) Єгипет; д) Індія.
4. Мораль виконує функції:
  - а) прогностичну; б) регулятивну; в) інтегративну;
  - г) ілюзорно-компенсаторну; д) виховну; е) світоглядну.
5. Першу систему етичних категорій запропонував:
  - а) Платон; б) Аристотель; в) Августин Блаженний;
  - г) Спіноза; д) Кант.
6. Що є предметом етики?
  - а) суспільство; б) природа; в) людина; г) мораль; д) прекрасне.
7. Хто з наведених мислителів вважається основоположником етики?
  - а) Аристотель; б) Августин Блаженний; в) Декарт; г) Гегель;
  - д) Кант.
8. Які з наведених понять є поняттями етики?
  - а) гідність; б) виробничі відносини; в) добро; г) піднесене;
  - д) культ; е) етикет.

9. Характерними рисами християнської моралі є:

- а) рівність всіх людей перед Богом, незалежно від соціального стану та національної приналежності;
  - б) раціоналістична переконливість в корисливості моралі;
  - в) абсолютизація в людському бутті природних інстинктів;
  - г) перевага емоційно-чуттєвих компонентів над раціональними;
  - д) сакралізація моральних вимог.
10. Які з наведених понять складають структуру моральної свідомості?
- а) обов'язок; б) цінності; в) честь; г) совість; д) норми; е) моральні принципи.
11. Моральна вимога виражається найбільш узагальнено в:
- а) моральній нормі;
  - б) мономормі;
  - в) моральному принципі;
  - г) відповідальності;
  - д) моральній самосвідомості.
12. Який зміст вкладається в поняття відповідальність?
- а) це категорія, яка характеризує суб'єкта з точки зору виконання конкретного практичного завдання;
  - б) образ бажаного, який переживається як належне;
  - в) це категорія, яка фіксує належний порядок людського співжиття, який має бути встановлений внаслідок відповідального виконання обов'язку;
  - г) це необхідна для реалізації вимога моралі, певна рушійна сила, суб'єктивно значуща спонука до дії.
13. Представником утилітаристичної концепції добра є:
- а) Сократ; б) Епікур; в) Лейбніц; г) Гегель; д) Чернишевський.
14. Із наведених суджень виділіть ті, в яких засуджується нечиста совість.
- а) закон, що живе в нас, називається совістю (І. Кант);
  - б) совість – це наш внутрішній суддя (П. Гольбах);
  - в) лицемірячи, совість не усвідомлює, що вона лицемірить (Л. Вовенарг);
  - г) часто люди пишаються чистотою своєї совісті, тільки тому, що вони мають дівочу пам'ять (Л. Толстой).
15. Які з наведених понять є поняттями моральної діяльності?
- а) честь; б) свобода; в) вчинок; г) сором; д) справедливість;

е) ідеал.

16. Вислів “Мета виправдовує засоби” належить:
а) Діогену; б) М. Кузанському; в) І. Лойолі; г) Спінозі; д) А. Камю.
17. Свобода передбачає:
а) обмеження власної сваволі;
б) детермінізм у всіх сферах життєдіяльності;
в) врахування об’єктивних обмежень;
г) роблю що хочу;
д) орієнтація на вищі позитивні цінності.
18. Чи існувала свобода морального вибору в житті первісної людини?
а) так, оскільки це дозволяли родоплемінні традиції, звичаї, закони;
б) ні, оскільки в первісній общині людина живе відповідно до усталених звичаїв і традицій;
в) ні, людина була невіддільною часткою первісного колективу;
г) так, у зв’язку з розвитком поділу праці людина стала вільнішою.
19. Яке з наведених суджень визначає сутність любові-агапе?
а) це потреба в самовіддачі, милостива, жертвна любов;
б) пристрасне кохання;
в) любов-дружба, любов-приятельство одного індивіда до іншого;
г) любов-прихильність, особливо в сімейних стосунках.
20. Із наведених суджень виберіть ті, які характеризують специфіку поняття комунікація.
а) це суб’єкт-суб’єктивна взаємодія;
б) здатність до обміну думками, поглядами, позиціями;
в) інформаційний процес, який передбачає передання повідомлення;
г) має лише однонаправлений характер і виключає діалог;
д) здатність враховувати обґрунтованість інших способів міркування.
21. Спілкування передбачає:
а) свободу; б) чесність; в) цинізм; г) довіру; д) закритість;
е) монологізм.
22. Із наведених суджень виберіть ті, які виражають специфіку поняття “світ життя”.

- а) це регулятивна форма суспільного буття;
б) поняття, яке збігається лише з вибором професії і мотивами трудової діяльності;
в) це так звані вічні питання: чим людина є, для чого їй жити і як їй жити?
г) це щось ефемерне і недосяжне;
д) це найвища ідея, яка сприяє моральнісному становленню людини.

23. Кардинальний поштовх для розвитку проблеми сенсу життя в філософії був даний в епоху:

- а) Античності; б) Середньовіччя; в) Відродження;
г) Просвітництва; д) в період XIX–XX ст.

24. У європейській традиції вирізняють три альтернативні підходи щодо осмислення людського буття:

- життя як продукування смислу;
- життя як утілення смислу;
- спілкування як здобуття життєвого смислу.

Із наведених варіантів виберіть ті, які характеризують осмислення людського буття як сенс життя через утілення смислу.

- а) відкритість і спілкування з іншими людьми, з цінностями своєї та іншими культурами, світом загалом;
б) життя як засіб реалізації встановленого заздалегідь смислу;
в) внесення смислу в життя через власну практичну діяльність;
г) гарантією смислу виступають інтереси майбутнього суспільства та прийдешніх поколінь;
д) пошук готових ідеалів, планів, схем, які заздалегідь визначають людське життя і надають йому сенс.

25. Хто з названих мислителів розглядав феномен смерті?

- а) Дамаскін; б) Спіноза; в) Декарт; г) Кант; д) Гайдеггер.

26. Гедонізм – це:

- а) моральний принцип, який передбачає безкорисливе служіння ближньому;
б) суб'єктивне відношення до вчинків і переконаність лише у власній правоті;
в) моральний принцип корисливості, який проголошується головною метою моральної діяльності;
г) зведення моральних вимог до отримання насолоди;

- д) поведінка людини лише зовні відповідає вимогам моралі, а по своїй суті ґрунтується на аморальній системі мотивів.
27. З наведених українських прислів'їв та приказок виберіть такі, що вказують на сенс життя людини.
- а) добро страतिш – наживеш, честь утратиш – пропадеш;
  - б) не б'є, не лає, та ні про що не дбає;
  - в) на житті як на довгій ниві;
  - г) так треба у світі жити, щоб лиха не чинити;
  - д) не живи сам для себе, бо не вродивсь сам від себе;
  - е) людський вік – як вода.
28. Хто з відомих філософів вважає, що визначальним мотивом і сенсом людського буття є інстинктивні потяги сексуального характеру (лібідо):
- а) Кант; б) Спенсер; в) Фрейд;
  - г) Юнг; д) Бердяєв; е) Маркс.
29. Із наведених міркувань виберіть ті, які виявляють порушення такту (міри) в культурі поведінки.
- а) “Гречні манери відтінюють чесноти і надають їм приємності” (Ж. Лабрюйєр);
  - б) “Потрібно стерегтись того, щоб бути надто вишуканим у люб'язностях, адже якщо у вас не буде ніяких інших вад, ваші задрісники безперечно припишуть вам як недолік” (Ф. Бекон);
  - в) “Манірність жестів, мови і поведінки нерідко буває наслідком марнотратства або байдужості” (Ж. Лабрюйєр);
  - г) “Всі люди судять нас за нашою зовнішністю й манерами і лише деякі – за нашими душевними якостями” (Ф. Честерфілд).
30. У світовій практиці менеджменту є правила, що забороняють певні дії управлінців. З наведеного списку виділіть ті, які стосуються сфери етики.
- а) не слід шукати винних, краще шукати причини і шляхи подолання недоліків в роботі;
  - в) не накопичуй претензій для публічного осуду, краще висловлюй їх наодинці по мірі появи;
  - г) не принижуй гідність працівника;
  - д) не применшуй значущість індивідуальних внесків працівника у спільну працю;
  - е) якщо працівник називає причину невиконання свого завдання, дивись на це як на проблему яку потрібно розв'язати.

Питання до змістового модуля 2.

Естетика: предмет і роль в культурі

1. Становлення естетики як науки.
2. Предмет естетики та її проблематика.
3. Естетичні погляди античності.
4. Генеза естетичної думки у західноєвропейській культурі.
5. Раціоналістичні тенденції в естетиці.
6. Естетика І. Канта.
7. Роль Баумгартена у встановленні естетики як самостійної науки.
8. Естетичні теорії сучасності.
9. Місце естетики в системі наук.
10. Естетичне як системоутворююча метакатегорія естетики.
11. Сутність естетичної діяльності та її форми.
12. Творчий потенціал людської праці.
13. Дизайн як проектно-художня діяльність.
14. Природа в структурі естетичної діяльності.
15. Специфіка і структура естетичної свідомості.
16. Естетичний смак.
17. Розкрийте сутність і цінність категорії “прекрасного”.
18. Потворне та особливість його осмислення в естетичній думці.
19. Характеристика основних естетичних категорій.
20. Піднесене та низьке.
21. Трагічне і комічне в естетиці. Різновиди комічного.
22. Мистецтво як об’єкт естетичного аналізу.
23. Художньо-образна природа мистецтва.
24. Риси художнього образу.
25. Зміст та форма.
26. Характеристика головних етапів творчого процесу.
27. Методи та засоби естетичного виховання.
28. Естетика та філософія: особливість співвідношення.
29. Видова специфіка мистецтва.
30. Поліфункціональність мистецтва.

Тести проміжного контролю знань

1. Хто з названих філософів є автором праці “Критика здатності судження”?
а) Сократ; б) Аристотель; в) Кант; г) Баумгартен; д) Гегель.
2. Які з наведених питань є естетичними?
а) Що таке свобода?

- б) В чому полягає історичність людського буття?
в) Що таке ненасильство і якими є його духовні засади?
г) Як співвідносяться між собою поняття “піднесене” і “низьке”?
д) Що таке прекрасне?
3. Естетика виконує функції:
а) світоглядну;
б) регулятивну;
в) інтегративно-смислову;
г) виховну;
д) пізнавальну;
е) контролюючу.
4. Катарсис – це:
а) здатність до наслідування;
б) сукупність інформації про властивості, характеристики предметів, процесів і явищ;
в) гармонія зовнішнього і внутрішнього, добра і краси;
г) розрядка почуттів і очищення душі;
д) образне іномовлення.
5. Хто вперше з відомих філософів розглянув почуття, як основу осмислення певних естетичних явищ?
а) Піфагор; б) Платон; в) Аристотель; г) Декарт; д) Баумгартен.
6. Із названих понять виберіть ті, які мають відношення до естетики.
а) гносеологія; б) канон; в) героїчне; г) матерія; д) зло;
е) субстанція.
7. Із наведених тверджень виберіть ті, які характеризують специфіку вчення О. Баумгартена.
а) створення першої систематизованої естетичної теорії;
б) поділ естетики на теоретичний і практичний рівень;
в) розгляд ідеї краси як такої, що має надчуттєвий характер і осягається лише розумом;
г) розкриття естетики як теоретичної сфери в системі раціонально-логічного пізнання світу;
д) сферою втілення прекрасного виступає лише мистецтво.
8. Визначте головні філософські проблеми естетики.
а) пошук першооснов буття;
б) оцінка діяльності людини з точки зору добра і зла;
в) розгляд естетичного в світогляді людини;

- г) розкриття художньої творчості як буттєвого виміру людини;
- д) проблема співвідношення свободи і сваволі.

9. Вкажіть судження в якому правильно відображено сутність трагічного.
- а) це категорія, яка відбиває сукупність природних, соціальних та художніх явищ, які є винятковими за своїми кількісно-якісними характеристиками;
  - б) це категорія, яка відбиває діалектику свободи та несвободи, втілюючи найбільш гострі життєві протиріччя;
  - в) духовно-практичне осягнення світу;
  - г) це духовне подолання людиною якихось значних, грізних сил природи або суспільних явищ, неспівмірних з силою, енергією та можливостями людини і моральне задоволення, що дає таке подолання;
  - д) це великий за обсягом епічний твір, в якому детально розповідається про багато подій з життя дійових осіб.
10. Хто з відомих філософів пов'язував категорію прекрасного з принципом доцільності.
- а) Платон; б) Аристотель; в) Фома Аквінський;
  - г) Кант; д) Лессінг; е) Шопенгауер.
11. Назвіть працю в якій Джордано Бруно розкрив свої уявлення про героїзм?
- а) “Герой”; б) “Герої і героїчне в історії”;
  - в) “Філософські дослідження про походження наших ідей піднесеного і прекрасного”; г) “Про героїчний інтузіазм”;
  - д) “Трагічне відчуття життя у людей і народів”.
12. Головними фазами розвитку естетичних теорій є:
- а) символічна;
  - б) канонічна;
  - в) нормативна;
  - г) методологічна;
  - д) загальнотеоретична;
  - е) світоглядна.
13. Із наведених понять виберіть ті, які виступають формами естетичної діяльності.
- а) мистецтво; б) наука; в) дизайн; г) віра; д) ідеологія.
14. Із запропонованих варіантів виберіть ті джерела піднесеного, які визначає Псевдо-Лонгін в своїй праці “Про піднесене”.

- а) сильна та натхненна пристрасність;
б) загальне пізнання і спостереження навколишньої дійсності;
в) здібність до піднесених думок і суджень;
г) подолання страху і моральне задоволення, що дає це подолання;
д) духовне утворення, що характеризується чуттєвим ставленням людини до дійсності чи суспільства.
15. Розгляд потворного як пристрасного, демонічного, гріховного притаманне для:
а) Античності; б) Середньовіччя; в) Відродження; г) Просвітництва.
16. Визначте помилкові твердження в розкритті специфіки естетичної свідомості:
а) відображення дійсності в певних художніх образах;
б) раціональний спосіб пояснення дійсності, логічна аргументація і обґрунтованість;
в) критичний перегляд власного буття і усвідомлення своєї невідповідності належному;
г) оцінка дійсності з точки зору прекрасного і потворного, піднесеного і низького;
д) чуттєве відношення до дійсності.
17. Хто з відомих філософів запропонував першу видову структуру мистецтв?
а) Сократ; б) Аристотель; в) Кант; г) Лессінг; д) Гегель.
18. Мистецтво пізнає дійсність за допомогою:
а) норм; б) понять; в) художніх образів; г) культових дій;
д) принципів.
19. Сукупність створених певним суспільством художніх цінностей, а також самого процесу їх створення, поділу та сприйняття суспільством та кожною окремою людиною це:
а) естетика; б) художня культура; в) композиція;
г) зміст художнього твору; д) художній образ.
20. Мистецтво виконує функції:
а) компенсаторну; б) регулятивну; в) гедоністичну;
г) виховну; д) контролюючу; е) інтегративну.
21. Художнє життя суспільства характеризується:
а) культурними та художніми закладами;
б) професійною підготовкою митців;

- в) регуляцією суспільних відносин;
- г) діяльнісним світовідношенням;
- д) книгодрукуванням.

22. Естетичне виховання доби Середньовіччя характеризується орієнтацією на:
- а) розум;
  - б) норму;
  - в) Святе Письмо;
  - г) закон;
  - д) діяльність.
23. Форма – це:
- а) головна думка художнього твору, яка виражає ставлення митця до дійсності;
  - б) процес матеріалізації художнього змісту;
  - в) коло явищ дійсності, які зображуються автором;
  - г) це така складна організація художнього твору, яка містить такі елементи як композиція, сюжет, зображувально-виражальні засоби;
  - д) це єдність теми, ідеї та авторської оцінки.
24. До класичних видів мистецтв належать:
- а) скульптура; б) живопис; в) фотографія; г) музика;
  - д) телебачення.
25. Основними рисами художнього образу є:
- а) орієнтація на загальне;
  - б) єдність загального і індивідуального;
  - в) системність;
  - г) єдність об'єктивного і суб'єктивного;
  - д) методологічність.
26. Геніальність – це:
- а) високий рівень розвитку здібностей, передусім спеціальних, які дають змогу виконувати певну діяльність;
  - б) якісно-своєрідне поєднання здібностей, що є запорукою успішного виконання конкретної діяльності;
  - в) основа здібностей, вроджені фізіологічні особливості нервової системи і мозку;
  - г) найвищий рівень розвитку здібностей, який визначає появу творів, що мають історичне значення і засвідчують нову епоху в розвитку культури;

д) індивідуально-психологічні особливості конкретної людини, завдяки яким виконується успішно певна діяльність.

27. Визначте головні принципи художньої творчості:
  - а) метафоричність;
  - б) науковість;
  - в) об'єктивність;
  - г) нормативність;
  - д) емоційно-естетичне відображення дійсності.
28. У класицизмі піднесене дістає найбільшого вираження у:
  - а) комедії; б) трагедії; в) ліриці; г) сатири; д) романі.
30. Видами комічного є:
  - а) канон; б) сарказм; в) іронія; г) догма; д) гумор.

Література

Базова:

1. Естетика: Підручник / За заг. ред. Л.Т. Левчук. – 2-е вид. доп. і переробл. – Київ, 2005. – 431 с.
2. Естетика: Навч. посіб. / За ред. В.О. Лозового. – Київ, 2003. – 208 с.
3. Етика: Навч. посіб. / За ред. В.О. Лозового. – Київ, 2002. – 224 с.
4. Малахов В.А. Етика. Курс лекцій. Навч. посіб. – 5-те вид. – Київ, 2004. – 384 с.
5. Наконечна О.П. Естетичне як тип духовності. Монографія. – Рівне, 2002. – 202 с.
6. Наконечна О.П., Залужна А.Є. Етика і естетика: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення. – Рівне, 2008. – 180 с.

Допоміжна:

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – Москва, 1992. – 538 с.
2. Бахтин М.М. К философии поступка / Бахтин М.М. Работы 1920-х годов. – Киев, 1994. – С. 9-68.
3. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. (Философские раздумья о жизненных проблемах) / Этическая мысль: Науч. публицист. чтения. – Москва, 1990. – С. 16-57.
4. Бондаревська І. Парадоксальність естетичного в українській культурі XVII-XVIII ст. – Київ, 2005. – 308 с.

5. Возняк В. Идеальное и смерть / Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку. – Вип. 18. – Дрогобич, 2012. – С. 91-96.
6. Гах Й.М. Етика ділового спілкування: Навч. посіб. – Київ, 2005. – 160 с.
7. Диденко В.Д. Духовная реальность и искусство: эстетика преображения. Москва, 2005. – 288 с.
8. Етос і мораль у сучасному світі / Відп. ред. В.А. Малахов. – Київ, 2004. – 200 с.
9. Эмманюэль Левинас: путь к другому: сб. ст. и пер., посвящ. 100-летию со дня рождения Э. Левинаса. – Санкт-Петербург, 2006. – 236 с.
10. Залужна А.Є. Морально-естетичні засади життєвого світу людини. – Рівне, 2012. – 238 с.
11. Залужна А.Є. Бахманчук О.О. Етика ненасилля в сучасній ситуації часу / Вісник: Зб. наук. праць. Вип. 3 (35). – Рівне: НУВГП, 2006. – С. 316-328.
12. Зусін В.Я. Етика та етикет ділового спілкування: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2005. – 248 с.
13. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / Сумерки богов. – Москва, 1998. – С. 222-318.
14. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания. – Киев, 1979. – 215 с.
15. Кант И. Критика практического разума / Сочинения: в 6 т. – Т. 4, ч. 1. – Москва, 1965. – С. 311-501.
16. Кант И. Критика способности суждения / Сочинения: в 6 т. – Т. 5, ч. 1. – Москва, 1965. – С. 161-542.
17. Карсавин Л.П. Поэма о смерти / Карсавин Л.П. Религиозно-философские сочинения. – Т. 1. – Москва, 1992. – С. 233-305.
18. Крымский С.Б. “Контурсы духовности: новые контексты идентификации / Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28.
19. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування: Навч. посіб. – Суми, Київ, 2005. – 222 с.
20. Левчук Л. Українська естетика: традиції та сучасний стан. Монографія. – Черкаси, 2011. – 340 с.

21. Малахов В.А. Этика спілкування: Навч. посіб. – Київ, 2006. – 400 с.
22. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. – Изд. 2-е. – Москва, 1974. – С. 41–174.
23. Милтс А.А. Совесть. Мыслители разных эпох о совести / Этическая мысль: научно-публицистические чтения. – 1990. – С. 274–293.
24. Мовчан В.С. Этика. Навч. посіб. – Київ, 2007. – 483 с.
25. Наконечна О.П. Співвідношення філософії та мистецтва: сучасний контекст // Актуальні проблеми духовності. Вип.8 – Кривий Ріг, 2007. – С. 261–270.
26. Наконечна О.П. Взаємозв'язок мистецтва і моралі у розвитку людської чуттєвості // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія „Філософія”. Вип.14., Тернопіль, 2006. – С. 135–139.
27. Нападиста В.Г. Історія етики в Україні (друга половина ХІХ – поч. ХХ ст.) – Київ, 2004. – 240 с.
28. Никитич Л.А. Эстетика: Учебник для вузов. – Москва, 2003. – 439 с.
29. Ницше Ф. Рождение трагедии, или Эллинизм и пессимизм / Фридрих Ницше. Так говорил Заратустра. К генеологии морали. Рождение трагедии, или Эллинизм и пессимизм. – Минск, 1997. – С. 453–591.
30. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Фридрих Ницше. Так говорил Заратустра. К генеологии морали. Рождение трагедии, или Эллинизм и пессимизм. – Минск, 1997. – С. 3–297.
31. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. – Москва, 1991. – 639 с.
32. Платон. Бенкет / Платон // Читанка з історії філософії: у 6 кн. – Кн. 1: Філософія стародавнього світу. – Київ, 1992. – С. 131–142.
33. Прикладна етика. Навч. посіб. / За наук. ред. Панченко В.І. – Київ, 2012. – 392 с.
34. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2006. – 291 с.
35. Савельєв Є.П. Этика: Навч. посіб. – 2-ге вид., виправлене. – Львів, 2006. – 244 с.

36. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм / Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). – Київ, 2009. – С. 206-215.
37. Сковорода Г. Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни / Полное собрание сочинений в двух томах. – Т.1. – Киев, 1973. – С. 324-356.
38. Столяр М. Советская смеховая культура. – Киев, 2011. – 304 с.
39. Франк С.Л. Этика нигилизма / С.Л. Франк // Сочинения / С. Л. Франк. – М., 1990. – С. 77–110.
40. Франк С.Л. Смысл жизни / Франк С.Л. Духовные основы общества. – Москва, 1992. – С. 147-216.
41. Франкл В. Человек в поисках смысла. – Москва, 1990. – 367 с.
42. Фромм Э. Душа человека. Ее способность к добру и злу / Душа человека. – Москва, 1992. – С. 13-108.
43. Фромм Э. Искусство любить / Душа человека. – Москва, 1992. – С. 109-178.
44. Хайдеггер М. Бытие и время. – Санкт-Петербург, 2006. – 451 с.
45. Шеллинг Ф. Философия искусства. – Москва, 1999. – 608 с.
46. Шестаков В.П. Эстетические категории: опыт системат. и ист. исслед. – Москва, 1983. – 358 с.
47. Шинкарук В. Віра, надія, любов / Віче. – № 3. – 1994. – С. 145–150.
48. Юрій М. Етика: Підручник. – Київ, 1983. – 320 с.
49. Юркевич П.Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия / П.Д. Юркевич. Философские произведения. – Москва, 1990. – С. 69-103.
50. Янко Ж. Художній твір і соціальна дійсність: альфа та омега / Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку. – Вип. 18. – Дрогобич, 2012. – С. 457-463.